

ПРОТИДІЯ ГЕНДЕРНІЙ СТЕРЕОТИПІЗАЦІЇ В ПРОЦЕСІ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

канд. філос. наук, доц. **Щербина М. М., Лук'янченко В. В.**
ДВНЗ «Харківський коледж текстилю та дизайну»

Аналіз гендерної нерівності в Україні показує, що в сфері освіти гендерний баланс змінюється наступним чином. Жінки становлять 60% студентства, 80% загального викладацького складу, третину кандидатів і докторів наук [1], 20% ректорів, і лише 1% академіків [2]. Зрозуміло, така ситуація спостерігається не тільки в освіті. Одним з факторів, який допомагає розбити скляну стелю в цій та інших сферах можна вважати гендерночутливе виховання/ освіти. Зміна орієнтації освіти, її гуманізація стає найважливішим ресурсом неконфліктного соціокультурного й науково-технічного розвитку особистості [3, с. 245], а деполяризація статей створює можливості для лідерства не тільки громадян, але і громадянок нашої країни.

Метою роботи стало проаналізувати формування гендерних стереотипів під час шкільного навчання і протиставити їм комплекс заходів, спрямованих на забезпечення рівних прав та можливостей дівчат і хлопчиків відповідно до законодавства України.

Після прийняття Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» МОН випустило наказ від 10.09.2009 р. № 839 «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту», згідно якому керівники вищих, професійно-технічних, загальноосвітніх, дошкільних та позашкільних навчальних закладів зобов'язані забезпечити системну роботу щодо впровадження гендерних підходів у навчально-виховний процес.

Однак якщо в вищих навчальних закладах працюють над створенням Гендерночутливого ВНЗ, у 2012 году Створена Всеукраїнська мережа центрів гендерної освіти у ВНЗ [4, с.86], то «шкільний гендер» або підтримує стереотипізацію і штучно формує й нормує різницю між статями, або (рідше) тримається зусиллями ентузіасток і ентузіастів .

Розглянемо детальніше гендерні стереотипи та їх формування.

«Стереотип» визначається як спрощене, заздалегідь прийняте уявлення, що виникає на основі опосередкованого сприйняття об'єкта. На думку

У. Ліппмана, який ввів у науковий обіг цей термін, вперше вживши його в своїй книзі «Громадська думка» (1922), «стереотипи – це упереджені думки, які рішуче керують усім процесом сприйняття. Вони маркують певні об'єкти як знайомі або незнайомі, так що ледь знайомі здаються добре відомими, а незнайомі – глибоко чужими. Вони збуджуються знаками, які можуть варіювати від істинного індексу до невизначеної аналогії ... » [5, с. 322]. Вони виникають на основі опосередкованого сприйняття світу: «нам говорять про мир до того, як ми пізнаємо його на досвіді». Хоча ступінь їх адекватності надзвичайно лабільна, стереотипи – це переважно неадекватні образи об'єктивної реальності, засновані на «помилці» людини, яка звично приймає упереджене за бачення [6]. Гендерні стереотипи в освіті стали предметом уваги українських гуманітарних студій. Спираючись на дослідження О. Малахової, О. Марущенко, О. Андрусик, Н. Водолазької, А. Єфімцевої, Т. Кермеш, І. Купки, Н. Лісової, І. Цвіркене, можна зробити наступні висновки.

Ідеї, нав'язані шкільною програмою або викладач_кою, не дають повноцінно розвиватися дівчаткам, обмежуючи їх лідерські якості. Вчитель_ки, схильні до стереотипних уявлень про дівчат і хлопців, «підіграють» учням. Більше часу на відповідь дістається хлопцям, оскільки, нібито, вони менш зібрані й терплячі. До сторонніх питань під час уроку теж спостерігається різне ставлення: дівчинку частіше змусять поводитись тихіше, а хлопчика похвалять за допитливість. Як протидія потрібно просвітництво викладач_ок, щоб «гендерні окуляри» допомагали справедливо ставитися до учнів.

Методичне забезпечення також є нерівноправним. У «плакатному просторі» хлопчики грають ролі героїв або порушників дисципліни, дівчинки або відсутні, або показані пасивними і тими, які завжди дотримуються стандартів. Так легітимізується поблажливе ставлення до учнів, що провинилися (добре, що вікна не вибили) і жорстке – до учениць (дівчатка не сміять!) Здається, що гендерний аудит наочності скоректує ситуацію. Розробки гендерночутливих плакатів розміщено на сайті ГІАЦ «КРОНА» у вільному доступі.

Більш сильне джерело поляризації статей – підручники і методичні посібники, де дівчата й жінки зображені під час занять обслуговуючою працею, а чоловіки і хлопці – дослідженнями, пригодами, оплачуваною роботою, і т.п. Жіноча історія часто не представлена взагалі. Це створює образ другорядної

фігури жінки. Тому гендерний моніторинг навчальних посібників вкрай необхідний. Експертиза підручників вже йде [7; 8], проте, написання і видання нових посібників – не швидкий процес. Тому можна коригувати вже наявну літературу за допомогою пояснень і лекційних блоків.

Для того, щоб дати дівчаткам можливість вільно рухатися, тобто подолати стереотипи про «вроджену слабкість» важливі можливість носити штани і змішані командні ігри на уроках фізкультури.

Аналізуючи стандартні сценарії шкільних заходів варто користуватися гендерної оптикою. Перший дзвінок, який дає маленька дівчинка, що сидить на плечах старшокласника створює зовсім інше враження, ніж першокласники, які по черзі дзвонять в дзвіночок. Військово-патріотичні заходи не повинні перетворюватися на історичну реконструкцію, коли через уявлення, що в Запорізькій Січі жінок не було та через непоінформованість про воїтельок козацької доби (В.Мотора, М. Звісна та ін.) сучасних учениць усувають від змагань.

Прекрасним досягненням стала можливість об'єднання дівчат і хлопців під час трудового навчання. Практика приготування їжі, шиття, планування побутових витрат і простих ремонтних робіт повинна бути доступна кожній сучасній людині, тоді легше буде деконструвати стереотип про «жіночу» / «чоловічу» роботу.

Не слід забувати про об'єктивацію, коли акцент на зовнішності і її оцінюванні підштовхує дівчат до «синдрому чайника». Мова і про гендерноокрашені компліменти, і про обов'язкові пози на фотографіях класу, і про висловлення повинності щодо статей. Цього треба уникати.

Разом з цими заходами нам здається розумним проводити тренінги для розвитку лідерських якостей і стимулювання активної поведінки у дівчат, говорити про жіночу історію, пропонувати в якості рольових моделей жінок, що досягли успіху в науці, політиці, бізнесі, громадській діяльності. Запрошувати представ_ниць жіночих громадських організацій і музею жіночої та гендерної історії для проведення в навчальних закладах лекцій, тренінгів.

Таким чином, ми бачимо, що гендерночутлива освіта може сприяти деконструкції гендерних стереотипів та стати ще одною сходинкою на шляху досягнення рівності.

Література:

1. В Украине 69 тыс. докторов и кандидатов наук.
URL: <https://korrespondent.net/ukraine/politics/14833-v-ukraine-69-tys-doktorov-i-kandidatov-nauk>.
2. Коли чоловіки зверху, або «скляна стеля» української вищої освіти.
URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/osvita-i-prosvita/koli-choloviki-zverhu-abo-sklyana-stelya-ukrainskoi-vischoi-osviti-134076.html>.
3. Щербина М. М. Дистанционное обучение как опыт равноправных отношений. *Сборник тезисов международной научной конференции «Информация – Коммуникация – Общество» Наука и технологии в условиях глобализации*. Санкт-Петербург, 2010. С. 245–248.
4. Ісаєва Т.А. На шляху до гендерночутливого освітнього простору: досвід діяльності Всеукраїнської мережі центрів гендерної освіти у ВНЗ та гендерного музею щодо впровадження гендерних підходів в систему вищої освіти. *Гендерна політика міст: історія і сучасність : Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 23 – 25 жовтня 2013 року): наук. зб. Вип. 4*. Харків, 2013. С. 86-89.
5. Липпман У. Общественное мнение. Москва, 2004. 322 с.
6. Щербина М.М. Повсякденність у просторі Всесвітньої павутини: трансформація функцій стереотипу у повсякденному досвіді користувача Інтернет. *Гілея*. 2013. Вип. 74 (№7). С. 247-248.
7. В поисках гендерного воспитания : метод. пособие / О. Андрусик, Н. Водолажская, А. Ефимцева и др. Харьков, 2013. 144 с.
8. Марущенко О., Плахотник О. Гендерные школьные истории (Гендерні шкільні історії). Харьков, 2012. 88 с.